

токовима. Као и свака добро приређена књига ове врсте (уз упадљив недостатак регистра имена, који би у наредном издању неизоставно требало исправити), Кишова преписка постаће незаобилазан резервоар грађе за даља истраживања и интерпретације његовог дјела, бивајући истовремено занимљивом лектиром свим посвећеним читаоцима Кишовог вољеног, високо цијењеног, а несумњиво вриједног опуса.

Др Влаган С. БАЈЧЕТА
Научни сарадник
Институт за књижевност
и уметност, Београд
bajcet@yahoo.com

МИ ТЕ ПЕРОМ ОБНАВЉАМО

Богородица Љевицка у њесмама, приредиле Радмила Кнежевић и Лела Марковић, Призрен 2020

Ова књига-зборник, духовни је и симболички корак ка обнови девастиране цркве Богородице Љевишке у Призрену. У књизи се налазе сто три песме посвећене цркви, а приређивачи књиге су исписнице рођене у Призрену. Обе су књижевнице, активне уметнице и није случајно што су се одлучиле да поезијом бране ову светињу „као зеницу ока свога”. У времену, када су многи споменици културе на Косову и Метохији девастирани, решиле су да укажу на њихов неспорни континуитет кроз векове, што доказују и ове песме које прате инспирацију песника од давнина, па и генерација поета током читавог XX века.

Мало цркава се може похвалити бројем песника које је инспирисала и који су јој, за вечност, посветили своје стихове. Многи путници, боготражитељи, добронамерници, као и освајачи кроз векове, нису остали равнодушни пред њеном монументалношћу, узвишеношћу и лепотом. Стога је било право задовољство радити на овој књизи.¹

У уводној речи јереја Ђорђа Стефановића, старешине цркве, сазнајемо појединости из историјата ове светиње која је претрајала векове, харана, паљена и изнова се појављивала, лепша и пркоснија. Њена најзначајнија фреска Богородица Елеуса (Милостива) са Христом Хранитељем, звана Богородица Љевишка, по којој је црква данас позната, сеже у време 1220–1230. године. Црква је, заједно са осталим светињама у Призрену вековима чувала православну веру и српски национални идентитет.

¹ *Богородица Љевицка у њесмама*, „Реч приређивача”, стр. 170.

Њени зидови су упили боју фресака, векове и историју, наше молитве, нашу наду и љубав.²

Прве песме у зборнику су, што није случајно, оне песме народних певача, забележене од стране Ивана Степановича Јастребова, руског конзула који је био на служби у Призрену. И оне сведоче о опасности која је у то време надирала од Турака. И тада је црква представљала једино богатство и кроз молитву, била једина одбрана. У својој књизи *Обичаји и њесме Срба у Турској*, Јастребов је, причајући о местима које је походио по Старој Србији, па и о Призрену, где је био конзул, забележио је да „сви тамошњи споменици тј. цркве припадају времену српске владавине”³, што је, у светлу данашњих збивања, још једна важна потврда континуитета. Богородица Љевишка, посвећена је Успењу Богородице, „уз њу су столовали призренски епископи и митрополити”⁴, а обновио је краљ Милутин Немањић између 1307–1308. године.

Зборник песама је „духовно звоно, звоно које ће пробудити [...] осећај да нисмо сами”⁵, својеврсни је позив на обнову и посету цркви. По речима приређивача, у књизи се налазе многе изузетно вредне антологијске песме које су „удружене постале заједничка молитва за трајање ове светиње”.⁶ Поред познатих аутора као што су Миодраг Павловић, Душан Матић, Петар Сарић, Слободан Ракитић, Бошко Сувајџић, Мирослав Алексић, до мање познатих, али једнако добрих аутора. У књизи су заступљени и песници рођени крајем прошлог века, Светлана Биорац Матић, Иван Ристић, Игуман Иларион, Марко Ковачевић и најмлађи међу њима, Милош Белић, рођен 1994. године. Песме су написане различитим поетским формама, у прози, слободном стиху, римоване, у сонету, терцини и дистиху и у једном химничном тону, сливене у једну молитву. Неке од песама данас се певају широм Србије.⁷ Изабране песме

² Исто.

³ Иван Степанович Јастребов, дипломата, историчар, етнограф (Громушка, Тамбовска губернија, Русија, 27. I 1839 – Солун, 7. I 1894). Дипломатску каријеру започео је као чиновник у Руском посланству у Цариграду. Цео свој радни век провео је у балканским земљама. За вицеконзула у Призрену постављен је априла 1870, и на том положају остао је до августа 1874. Поново се вратио у Призрен јула 1879. године и на месту конзула остао до марта 1886. године. Јастребов је веома заслужан за рад и опстанак Призренске богословије. Био је посредник између српске владе и управе богословије, преко њега су ишли преписка, новац, књиге и све што је било потребно. Те године је објавио књигу *Подаци за историју српске цркве. Из њујничкој записника. И. С. Јастребова*, која је настала као резултат његовог истраживања Призрена и околине. Постављење за генералног конзула у Солуну марта 1886. био је врхунац његове дипломатске каријере. Објавио је 1889. године у Санкт Петербургу књигу *Обичаји и њесме Срба у Турској*, а која је 2020. године преведена и објављена на српском језику.

⁴ Милка Чанак Медић и Бранислав Тодић, *Бојородица Љевишка*, Платонеум, Нови Сад 2015, стр. 9.

⁵ Исто, Уводна реч, стр. 5.

⁶ Милка Чанак Медић и Бранислав Тодић, *Бојородица Љевишка*, стр. 170.

⁷ Исто, Игуман Иларион, „Славни граде”, стр. 145.

поређане су по хронолошком реду рођења песника. У њима се ишчитава молитвени тон, дивљење, указује на грехе оних који су цркву вековима харали и покушавали да нагрде њену лепоту, али и њихова немоћ пред самом црквом. У време Турака 1756. претворена је у џамију, чекићем „изубијана” и премалтерисана. Названа је Џума Џамија.

Каменицама јој разбијају дневни вид без ноћне тимне
Седимо пред Љевишком и чекамо да ране излечи
На свецима, достојанственицима, богоносцима и инима
Испод турског длета осипале су се свете очи и одежа и сва
Обележја старешинства и богорипадања.⁸

Са њених зидова ишчитава се давна прошлост, као што је и стих песника Хафиза „Зеница ока мога гнездо је лепоти твојој”, који је преко фресака, ближе плавој боји, ка небу, урезао један давни посетилац. Овај стих постао је чест интертекстуални симбол и надахнуће у многим песмама посвећеним овој светињи. Тако је давни летописац изједначио најлепше стихове са прозачношћу и духовношћу ове светиње која вековима „бди над крововима Призрена”⁹ и „јача темеље православља у српским душама”¹⁰, светли кроз векове као луча. Песници постављају питање какав је могао бити онај који је насрнуо на „Свето и Плаво”. У песмама се назире свевремена брига за људско добро оличено у „Цркви Божјој” која је вековима била на ветрометини. Каткад прикривена, али увек као река понорница, црква је налазила свој пут и кроз палимпсестне слојеве испод „премазаних икона опет угледала света”¹¹ и показала своје дивно лице, „Јер истина не стари”.

Нажалост, иста судбина понавља се и данас. Црква је у мартовском погрому 2004. девастирана и значајно оштећена, колико није у свим претходним вековима. Тако су „Призори са фреске Страшног суда”¹² у стварности поново оживели. Црква је од 2006. године уврштена на УНЕСКО-ову Листу светске баштине, као и на Листу светске баштине у опасности.

Зборник се завршава песмом „Химна господу Христу хранитељу призренском”, коју су написали ђаци и професори Призренске богословије заједно са владиком херцеговачким Атанасијем Јевтићем. И Призренска богословија доживела је сличну судбину као и црква Богородица Љевишка. За време мартовског погрома потпуно је спаљена и све зграде биле су уништене. Након више од једне деценије у Богословију се вратио живот, тако да су њени ученици заједно са својим професорима, храбро наставили свој континуитет у потпуном албанском окру-

⁸ Исто, Драгица Радосављевић, стр. 25.

⁹ *Богородица Љевишка у песмама*, „Богородица Љевишка” стр. 151.

¹⁰ Исто, „Богородица Љевишка” стр. 23.

¹¹ Исто, стр. 17.

¹² Радмила Кнежевић, Лела Марковић, исто, стр. 5.

жењу. Прошле, 2021. године прославила је 150-годишњицу постојања. То је веома значајан јубилеј, и велика је срећа да ову важну годишњицу Богословија обележава обновљена и пуна живота. Млади полазници ове школе показали су велику одлучност и чврсто су решени да наставе светосавским путем. Они су уградили себе у овај стуб одбране српства и поново оживели своју школу. Повратак ученика у Призренску богословију, помогли су многи добри људи, али њихово присуство у њој је највеће ходочашће на путу повратка српског живља на Косово и Метохију. На тај начин, њихова млада лица и велика храбра срца, придружила су се стаменој Богородици Љевишкој у свом настојању да победе време и прилике. Из школе је, у таквим околностима, изашло већ шест генерација матураната. Иако је црква и данас сабласно окружена бодљикавом жицом, млади богослови је посећују и поје литургијске песме удахњујући јој живот. Они су до скоро били њено једино звоно, пошто је звоно после мартовског погрома пало у згариште и остало немо. Звоно је поново подигнуто и сабира Србе на Косову и Метохији. О цркви се старао јереј Ђорђе Стефановић који у својим обраћањима није пропустио прилику да позове људе у посету овој светињи, јер зна да је то начин да црква опстане и настави свој вишевековни живот. И Богородица Љевишка представља стуб спасења за који се српски народ кроз векове хвата, како рече песник, она је ту „да нам се нађе”¹³ за лек, за спас и васкрсење. Песници су певали о томе, да су људи свих вероисповести, заиста долазили да откину груменчић малтера ове светиње за лек:

И тако љубав божја прелази све границе људима постављене.

Књига је поткрепљена и бројним илустрацијама на којима се виде лепота и монументалност призора у самој цркви, али и бројна оштећења. На предњој страни корица види се прозачна унутрашњост цркве, тако да читалац може одмах да закорачи и удахне мирис памтивека у којим је црква претрајала, удахне молитвене стихове, а на последњој страни налази се црквено звоно као позив на саборност. Између осталих илустрација, приказане су слике Богородице са Христом и два анђела, краљ Милутин, грб и лоза Немањића, а употребљене су фотографије Републичког завода за заштиту споменика културе и приватних аутора.

Заједно са приређивачима у „зидању” ове „песмарице” учествовали су дародавници из Србије, Црне Горе, Немачке, а највише Аустралије чија имена су, уз изразе захвалности, исписана на крају књиге. Свој допринос да књига угледа светлост дана дали су и бројни пренумеранти, махом из Београда, чија имена употпуњују овај стиховни низ даривалаца живота овој светињи. Поред немерљивог духовног богатства, они који су

¹³ *Богородица Љевишка у песмама*, „Сликање Љевишке цркве у Призрену”, стр. 18.

учествовали у настајању ове књиге, дали су и најнепосреднији допринос да се дође до материјалних средстава која ће помоћи и физичку обнову цркве Богородица Љевишка. Приређивачи су овом књигом испуниле своју мисију и пером започеле своју одбрану светиње, песници су својим стиховима „заљевишкали”¹⁴ космос.

Мср Љиљана ДРАЖИЋ

СУСРЕТ СТАРОГ И НОВОГ

Зборник радова *Савремено српско ђесниџиџво и ново средњовековље: византијске џеме и моџиви*. Прир. Светлана Томин и Милан Громовић, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад 2020

Зборник радова *Савремено српско ђесниџиџво и ново средњовековље: византијске џеме и моџиви* настао је публиковањем радова са Округлог стола под истоименим називом, који је одржан 26. септембра 2020. године у организацији Одсека за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду, у оквиру пројекта „Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности”, чији је руководиоца проф. др Светлана Томин. Организацију Округлог стола и штампање ове публикације, чији су уредници Светлана Томин и Милан Громовић, финансирао је Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност Аутономне покрајине Војводине.

Циљ објављивања овог зборника јесте успостављање тешњих веза са *средњовековном* традицијом путем *савремених* научних метода и књижевнотеоријских поставки, али истовремено и утирање пута за стварање нових академских кружока кроз представљање радова у часопису *Serbian Studies*, једином српском научном часопису за Северну Америку, Канаду и Аустралију, који од 1978. године објављује радове који се баве проучавањем српске културе, историје и књижевности. Повратак византијских тема и мотива представља иновацију у савременом српском песништву, који се интензивира од шездесетих година двадесетог века, те на овој релацији долази до сусрета *сџарој* и *новој*. Отуда се термин *ново средњовековље*, који је у фокусу научно-истраживачких радова овог зборника, и семантички, и садржински, и теоријски, и формално уклапа у дате поетичке оквире.

Зборник *Савремено српско ђесниџиџво и ново средњовековље: византијске џеме и моџиви* садржи уводну реч проф. др Светлане Томин, уводну реч проф. др Слободанке Владив Гловер и седам елабората мла-

¹⁴ „Реч приређивача”, стр. 171.